

Aigües encantades de Joan Puig i Ferrer, o la revolta salvadora de Cecília

UdL-ICE, 7 de novembre de 2023

Joan Puig i Ferrer

Aigües encantades

(fragment de l'acte tercer)

CECÍLIA: Vostè no farà res...

VERGÉS: És estrany! Me dona ales i després vostè mateixa té el poder de descoratjar-me... per què això...? És inexplicable... però sento que sense la presència de vostè...

CECÍLIA: Ja ho sé... no faci res i serà millor. Deixi l'obra verge per a un altre... I ara decididament... adéu... (*Li dona la mà i somriu.*) Vostè quedi's entre les aigües encantades...

VERGÉS (*tornant-se, de sobte, agressiu*): Me quedo entre les aigües encantades, és cert... però vostè se'n va cap a unes aigües sorolloses i tèrboles... i tan estèrils com les nostres...!

CECÍLIA (*trionfalment*): Me deixo arrossegar per la corrent!

VERGÉS: I jo em deixo adormir en la quietud. No hi fa res. Anem per diferents camins, Cecília, però em sembla que ens trobarem...

CECÍLIA: Què vol dir?

VERGÉS: Ens trobarem, més tard, sense que ni l'un ni l'altre haguem fet res de profit!

CECÍLIA: No ho sé...! Ell i jo podem anar errats... però portem una il·lusió, una fe... Lo que sento, i en tinc la convicció, és que si alguna cosa de gran hi ha en els temps futurs, no ens la portaran els homes com vostè...

Ramon Simó

Drama d'idees, drama de persones

(fragments)

La conferència L'art dramàtica i la vida que Puig i Ferrer va llegir l'any 1908 al Teatre Novetats parla de la sinceritat del poeta. Puig i Ferrer pensava —eren altres temps que el teatre podia ser una eina útil per influir en la societat, una eina més a utilitzar en la lluita per aconseguir un canvi social que, a l'època, gran part de la intel·lectualitat, de la classe política i de la militància sindical i de partit consideraven necessari i ineludible. Ara bé, aquesta influència només es podria exercir si aquell que la pretenia dur a terme era un artista sincer, capaç de dir el que volia dir, de defensar el que realment pensava que calia defensar, sense por de perdre audiència ni de veure baixar la previsió dels guanys que li proporcionarien els seus drets sobre la recaptació. Això no vol dir que s'hi renunciés, ni que Puig i Ferrer no escrivia pensant en ser un autor d'èxit: desitjava potser més que cap altra cosa ser un autor professional, fins i tot comercial, cosa que, malauradament, no va aconseguir. Aigües encantades és una obra a la frontera d'aquest moviment entre la sinceritat i el comerç. Puig i Ferrer diu el que creu que ha de dir, fa que els personatges tinguin la sinceritat i la realitat extremes d'una

terra que coneix més que bé, però ho fa dins les formes més convencionals i adequades per al gran públic, les que pensa que en aquell moment són adients per aconseguir l'èxit. Així, sota el paraigües d'un melodrama familiar marcat per l'enfrontament generacional, basteix la història d'un món que s'enfonsa, o que caldria enfonsar: un món rural reticent al progrés i a les noves idees que venen de la ciutat, ancorat en les tradicions més obscures i que cal fer evolucionar com sigui. (p.12)

Regeneracionsita amb influències anarquistes, Puig i Ferrer veu en la pedagogia i l'ensenyament l'eina més útil per al canvi social. El que cal combatre, sobretot, és la ignorància, i més que res quan aquesta ignorància és la font que nodreix el fanatisme i l'irracionalisme religiós. Un irracionalisme que, de passada, serveix per a justificar el poder de l'amo, que Déu ha volgut posar al capdavant del poble, donant-li la riquesa, i de la família, concedint-li l'autoritat sobre la dona. Atacant la religió, les falses creences, es pot donar un cop de conseqüències imprevisibles a tot l'ordre social. Cecília, la filla de Pere Amat, el propietari més ric del poble, encarnarà l'esperit reformista, a la fi revolucionari, que Puig i Ferrer necessita per demostrar que cal i que es pot iniciar un canvi social, i que aquest canvi no s'ha de quedar només a les ciutats. Cecília estudia magisteri a ciutat, es relaciona amb gent d'ambients progressistes, és llesta, ambiciosa, vol ser lliure... i és dona: ho té tot per esdevenir un símbol. (p. 13-14)

La tesi bàsica de Puig i Ferrer sembla prou clara: les idees i creences religioses governen la vida de les persones des de l'apel·lació a la irracionalitat i al fanatisme. En efecte, la religió és important i reconeguda perquè afecta la vida diària, pública i privada, de les persones. La llegenda governa el món i no ens en podem desempallegar fàcilment perquè s'ha convertit en la justificació del nostre comportament i el bressol de les nostres emocions íntimes. Com escapar d'una xarxa trenada amb la nostra pròpia vida? (p. 16)

Cecília, personatge central d'*Aigües encantades*, ememplificarà el camí de fugida i alliberament cap a la consciència i la raó. Un camí difícil i esquerp, ple de renúncies, perquè abandonar tot el que es coneix significa haver-se d'arrencar una part del propi cos. És, sens dubte, un viatge necessari, útil per a un mateix i per al món, però reservat només als forts, als qui han vingut al món a lluitar per la seva transformació. Així, Cecília passarà de la pedagogia, és a dir, de la voluntat d'ensenyar als altres —inclosos els del seu poble—, el camí cap a un món millor, a l'afirmació d'una recerca de la veritat i de la felicitat individual que la convertirà en un exemple revolucionari: una noia que decideix, a principis de segle passat, abandonar propietat i família per viure la seva pròpia vida, lliure de qualsevol lligam, no pot ser res més que un exemple revolucionari. Abans de decidir, però, Cecília passa per moltes proves i renúncies: renuncia a ensenyar, renuncia al respecte, a que l'estimin tal com és... Al començament, li costa trencar amb tot. El sentiment heretat encara la domina i la seva decisió s'ajorna i, amb ella, l'enfrontament definitiu amb el pare. Només la injustícia, també convertida en emoció, que ha fet el poble amb el Foraster, faran que la seva consciència aparegui i es deslligui definitivament de tot. Llavors veurem una Cecília nova, forta, conseqüent amb

les seves idees, fins i tot despietada. Potser pensa que, de vegades, per construir cal destruir: cal obrir el camí que s'ha de recórrer. (p. 16-17)

Ramon Simó, "Drama d'idees, drama de persones", dins: Joan Puig i Ferrer, *Aigües encantades*. Programa de mà. Barcelona: TNC, 2006, p. 11-19.

Margarida Casacuberta
Les aigües encantades i les aigües podrides de la modernitat
(fragments)

Quan Cecília, al final del tercer acte d'*Aigües encantades*, de Joan Puig i Ferrer, s'acomiada del mestre del poble que la festeja i que semblava compartir amb ella la vocació pedagogia i l'ideal de regeneració de la societat futura a través de l'educació i la cultura dels més joves, li demana, davant la manca de convicció i de compromís del personatge amb la causa, que s'aparti dels infants, que no els embruti amb el fang de les aigües encantades que ella, orgullosament, és a punt de deixar enrere.

Cecília és un dels personatges femenins forts, dotats d'una voluntat de ferro, que, al costat de la Mila de *Solitud* o la Berta de *La vida i la mort d'en Jordi Friginals*, poblen el món de la ficció literària en català dal començament del segle XX. Totes aquestes dones es caracteritzen, malgrat les diferències que les separen tant per l'extracció social com per l'educació o la instrucció que han rebut, per la capacitat que tenen de prendre decisions sobre la pròpia existència al marge dels prejudicis de gènere que regeixen la societat on els ha tocat de viure. L'Europa de començament del segle XX és una societat que es transforma i es modernitza, i que deixa a la dona un espai públic, més enllà de la maternitat i de l'educació dels fills. Aquest és un dels grans reptes de la modernitat i, per això, té un reflex important en la literatura de l'època. Henrik Ibsen és un dels autors que abroda amb més insistència i amb més matisos la complexitat del fenomen durant la segona meitat del segle XIX; la recepció del drama ibsenià a Catalunya i a Espanya es produeix en el tombant de segle. (p. 40)

El que sembla interessar més a Puig i Ferrer és la revolta de Cecília contra l'autoritat paterna i la insubmissió final de la mare de la noia, la dona sotmesa al marit que, al final de l'obra, accepta i beneix la decisió de la filla d'abandonar el poble i emprendre una nova vida, com a ser independent i lliure, a la ciutat. En aquest sentit, Cecília esdevé la protagonista indiscutible d'*Aigües encantades*: una dona jove, moderna, instruïda, una «àliga que es vol escapar del galliner» on la tenen engabiada, enmig d'unes reixes que algú podria considerar que són d'or perquè estan fetes del material dels sentiments. Ella és l'autèntica heroïna d'una obra que, finalment, explora el procés interior que mena el personatge a prendre la decisió de la seva vida: tallar els lligams morals i afectius, en darrer terme producte de les convencions socials, que li impledeixen ser ella mateixa i aixecar el vol arrossegada per la força tant de les seves conviccions com dels seus sentiments. Aquesta decisió que, en paraules d'un altre modernista conspicu, Gabriel

Alomar, representa el segon naixement de la persona —el veritablement important, ja que es fa des de la consciència i des de la voluntat i no pas des de la inconsciència que caracteritza les accions que són fruit de l'instint, de part bestial que hi ha en qualsevol persona—, i constitueix el primer pas per assolir la individualització en relació amb la massa, amb la multitud i, simbòlicament parlant, amb la Natura. (p. 42)

Margarida Casacuberta, “Les aigües encantades i les aigües podrides de la modernitat”, dins: Joan Puig i Ferrer, *Aigües encantades*. Programa de mà. Barcelona: TNC, 2006, p. 40-43.

Víctor Català Tribut

-El rey ha muerto! Viva el rey!- podríem dir, parlant d'Ibsen, si el clixé no resultés tan cursi i esquifit per la grandària del geni nòrdic. Perquè Ibsen ha sigut quelcom més gran i quelcom millor que un rei. Si dels éssers triats, floret de la Humanitat, que amb llur exemple o llurs predicacions aixequen lo nivell moral de l'espècie se'n diuen sants, Ibsen n'és un. Tota son obra és obra depuradora, obra de redempció, de santedat, perquè és l'obra més desvetlladora i enfortidora de la consciència individual, fonament de les futures societats perfectes.

Ella diu a l'home de bona voluntat: “La teva ànima és un adamant en brut a l'eixir de la terra. Lluís Berquem donà un jorn esclats i resplendor als adamants: doncs sies tu el Lluís Berquem de la teva ànima i no paris fins a deixar-la perfecta, tallant-la i pulimentant-la acuradament...”

La inconsciència és mare de la irresponsabilitat i la irresponsabilitat patrimoni de la bèstia: fes-te conscient per esdevenir responsable, assolint així la veritable dignitat humana. I un cop t'hagis sobreposat a la grollera tirania de l'instint incult i deslliurat de la pressió de vicioses cristallitzacions atàviques, un cop te sentis serenament home, podràs mirar fit a fit el destí, que res te farà por, perquè portaràs en tu el coratge de la pròpia fortalesa, que no suporta altres imposicions que les de la justícia.

Les joguines són solament per als nens, pels pre-homes: quan tu et sentis home fet i et vulguis bastir una casa, no té la basteixis de fira si vols que resisteixi i t'aixoplugui contra l'embat de les tempestes... L'esclavitud és un estigma de les societats endarrerides: si no vols gastaments espirituals en ta nissaga do donis a tos fills una esclava per mare. Si una femella és prou per a un mascle, sols una *dona* deu ésser-ho per a un *home*.

Lo punt més alt, l'excelsitud en la vida sentimental de l'home és la paternitat. Excelsitud vol dir superioritat: fes-te superior, fes-te sobre home, dignifica ta vida abans de tenir fills, si vols ésser un veritable pare. Recorda que tot en lo món respon a sa gènesi i que l'home que engendra com a bèstia és un monstre miserable i que el que podent engendrar altres homes engendra vivens de xacres, desferres físiques o morals, mereix que maleixin sa memòria fins a la fi dels segles...”

I d'aquest aire parla sempre Ibsen als homes de bona voluntat. Per això dic que Ibsen és un sant: perquè la seva obra, serenament estudiada, és llevat que fermenta en les consciències i es converteix per elles en pa de vida: los flacs de cor que en mengin sentiran revifar ses energies i aclarir-se ses potències enterbolides. I aleshores, entre les bromes suaus del pensament del nord hi veuran resplendir un sol de gran puresa i intensitat: lo sol beneït de l'ideal sagrat que persegueixen eternament les ànimes anheloses i quina sola visió les magnífica enmig de sa mateixa misèria i poquedat.

Joan Puig i Ferrer

La figura del mestre Solness

Solness lo Constructor és vivent a tot arreu; és de tots los temps i de tots los països. No la senti, no la veieu, no la podríem senyalar amb lo dit moltes vegades, aquí a Catalunya, on tan difícil ens seria de senyalar un Brand o un Stockmann? No la senti, no la veieu en lo teatre, en la novel·la, en la pintura, en les ciències, la figura de l'home que ha creat poc sòlidament i es troba al portal de la vellesa, tement l'arribada de la joventut que li ha de fer trontollar i caure la seva obra? No fa pietat aqueixa figura inquieta, tremolosa, que sentint-se buit ell mateix, té l'obligació moral d'aparentar grandesa? Potser ell també tenia talent i llevat de geni, però durant la seva joventut ha fet la seva obra als impulsos de la seva vanitat, de la frivolitat o de l'afany de lucre, potser ha escoltat a la família, als amics, o a les seves pròpies conveniències primer que a la veu del seu cor i ara la sinceritat, lo noble desprendiment dels altres, li sona a les orelles com una veu acusadora. No hi fa res, ja és massa tard, ell sentint-se buit, continuarà aparentant grandesa i encara que contribueixi poc, de quan en quan farà sentir la seva veu per a no caure en lo complet oblit, defensarà lo seu vell edifici perquè no acabi de caure, enganyarà a alguns que creuen en ell, però en la seva ànima hi haurà una lluita tràgica, una inquietud contínua, una fiblada dolorosa, cada vegada que la joventut afermant noblement los seus passos truqui a la seva porta ja corcada.

No la senti la tragèdia d'aqueix rei destronat, cobert encara amb son mantell d'or fals, que s'assenta en les runes del seu poder caigut i mira amb odi passar los joves constructors que porten los nous materials per l'obra nova?

Homenatge dels catalans a Enrich Ibsen (Barcelona, 1906)